

EDICIÓ: Grup de divulgació de la història de Fals, Associació Cultural i Recreativa de Fals
COL·LABORACIÓ: Ajuntament de Fonollosa, Cooperativa UMAC, Arxiu Comarcal de Manresa

ASSOCIACIÓ CULTURAL I RECREATIVA DE FALS
Carrer de les escoles, s/n
08259 Fals (Fonollosa)
Telèfon: 938368003

El contingut d'aquesta edició és de divulgació de la història local del poble de Fals. En cap cas es vol ferir la sensibilitat de ningú i, serà d'agrair, que qualsevol errada o inexactitud en els escrits, sigui comunicada als redactors de Falcha.

Mas Sant Andreu (els orígens)

El 7 de les calendes de setembre de 1283, Berenguer de Sant Andreu, del terme de Fals, va avalar la compra a crèdit d'una mula per part del seu veí del mas Bastardes. El 1284 el Berenguer va manllevar 2 quarteres de blat a un pagès de Manresa, i va pagar 200 sous a Jaume Sastre a compte d'una tercera persona. El 6 dels idus de juliol de 1309, Guillem de Sant Andreu de Fals va confessar que devia a Pere Valls de Manresa 50 sous per raó de cabeces de safrà. Va comprometre's a pagar 10 sous el mateix dia i la resta el dia de Tots Sants. El conreu del safrà tenia molta importància econòmica a la comarca durant aquesta època. La producció la compraven mercaders de Manresa i de Santa Coloma de Queralt, sobretot, i aquests l'exportaven cap als Països Baixos, on se'n pagava un preu molt més elevat.

En un pergami de 1328, el Vescomte de Cardona va reconèixer el dret que tenia Bernat de Falchs de percebre censos i parts del mas de Sant Andreu i de dos masos més de les rodalies.

Després d'uns anys sense notícies, el 1406 trobem que Elisenda, vídua de Guillem de Sant Andreu de Fals, parròquia de Sant Mateu, va quedar a deure 12 lliures i 13 sous al mercader Joan de Pujol, per una permuta entre una mula de la vídua i un bou del mercader. Aquesta adscripció ensems al terme de Fals i a la parròquia de Sant Mateu serà una constant al llarg de la història d'aquesta casa. El motiu és la seva situació, en un racó del terme i allunyada de l'església parroquial de Sant Vicenç.

Un document de 1409 ens aclareix un xic el tema de la propietat del mas. Elisenda, vídua de Guillem ça Serra, que vivia al mas de Sant Andreu, conjuntament amb el seu fill Pere de Sant Andreu, i la muller d'aquest, la Ròmia, van comprar un mul de color falb al mercader Bernat dez Clergue. El 1439 Pere de Sant Andreu va fer net amb uns deutes que tenia amb Bernat de Grimosachs, un altre mercader important de Manresa. El 1456 va comprar una mula a Francesc Pellicer, valorada en 40 florins d'or, equivalents a 22 lliures de moneda barcelonesa. No va pagar de cop, sinó que va anar pagant de 10 en 10 lliures. El 1461 Pere de Sant Andreu, qui sap si l'anterior o el seu descendent, va declarar que tenia en dipòsit un vestit del seu veí Bartomeu Rovira, en penyora de 30 sous que aquest li devia.

Aquest Pere estava casat amb la Caterina i aquell mateix any van casar una filla, anomenada Angelina, amb

Gabriel Sala, àlies Torra, que portava aquest àlies perquè era estadant en el mas de la Torre de Manresa. El dot va ser de 15 lliures, fraccionat en pagaments anuals de 100 sous (2'5 lliures). Una de les quatre persones que van garantir amb llurs signatures l'operació era Pere de Sant Andreu, avi patern de la núvia.

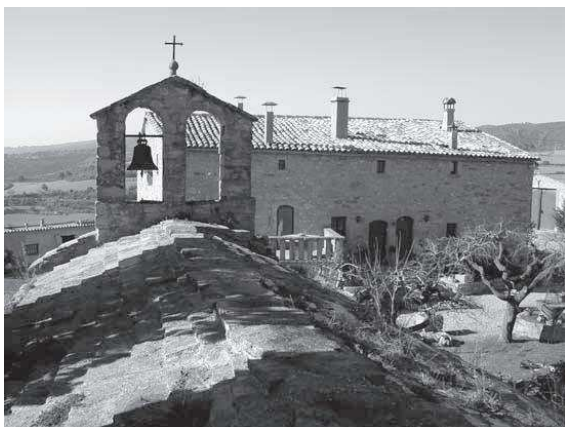
El 24 de març de 1465 el Pere va fer testament en presència del rector de Sant Mateu. El document original s'ha preservat a l'arxiu de la rectoria. Va demanar als marmessors que li fessin resar un trentenari de Sant Amador i va fer petits llegats piadosos a l'església de Sant Mateu i al monestir de Montserrat. A cada un dels fills els va llegar 12 diners, a les filles casadores 10 lliures, i als néts i nétes 6 diners. Va fer hereu universal a Joan de Sant Andreu.

A causa d'algun imprevist la successió es va estroncar, perquè el maig de 1468 qui viu a la casa és Bartomeu Plexat, àlies Sant Andreu, el qual va admetre un deute de 5 florins i mig d'or d'Aragó per una mula que havia comprat a Jaume de Solernou. Per garantir el crèdit va posar en penyora els béns que ell havia aportat al mas quan ell hi havia entrat per via de núpcies. La seva dona Caterina era doncs la pubilla. La Caterina va enviuar i el 20 de maig de 1470 va fer testament. Va voler que li fessin un funeral amb tres capellans. Va deixar alguns diners a la mare de Déu de Montserrat, i a les esglésies de Sant Mateu, Sant Andreu, Santa Maria de la Sala, i Sant Miquel i Sant Cristòfol de Figuera. Al marit li va deixar 15 sous i a cada nebot 6 diners. Va fer hereva a la seva germana petita Agneseta.

Vista c. 1950

No sabem què va passar, però la casa va canviar de mans. El setembre de 1493, Pere Galzeran de Vall Ferrera, habitant a Calaf, fill i hereu de Galzeran Ferrera, difunt, del mas de Sant Andreu de Fals, va cobrar uns diners de Vicenç Sala de Fals per desempenyorar el mas de Torreguitzana.

Des de la teulada de l'ermita

A cap de poc temps hi va tornar a haver canvis en la propietat. El 1518 es va casar Agnès, filla de Jaume Torra de Manresa, difunt, i Francina, amb Gaspar Puigdellívol, un fill de Pere Puigdellívol i Joana, hereva del mas Puigdellívol de Castelltallat. La Francina va donar a la seva filla el mas de Sant Andreu com a dot, reservant-se per a ella l'úsdefruit i una certa quantitat de diners a lliure disposició. Van quedar que els casats viurien i treballarien al mas, i que si el Gaspar hi feia obres i millores, s'annotarien les inversions al seu haver.

Encara es va produir una altra transferència, quedant l'heretat en poder de Joan Fontanet.

Aquest Joan era germà del Francesc, hereu i propietari del mas Fontanet de Sant Mateu. Sembla que va estar casat dues vegades; primer amb Esperança, i després amb Coloma Solernou.

El 1546 va tenir un conflicte amb Miquel Palomas, del mas Boixeda de Fals. Aquest li havia cedit un tros de boïga per sembrar-la durant tres anys, pel preu de 5 ducats, però només l'havia sembrada dos cops, deixant-la el tercer any a guaret, i considerava que el preu no havia de ser el mateix. Van arribar a un acord amistós, amb la mediació de Pere Salvatge, el rector de Sant Mateu.

El Joan va fer unes importants obres a la masia. Les va encarregar a Jaume Aloi Tries, mestre de cases de Manresa el desembre de 1547. Vint anys després, el seu fill va demanar un informe complet de les obres realitzades. La relació dels treballs és la següent:

Primo, per sots pedrar la paret de la porta principal, dos jornals de mestres y manobra, junt ab la despesa, 14 sous. Al sol de la grau de una paret ha stat lo dit mestre ab lo manobra set jornals, y ab la despesa ha costat 2 ll. 9 sous. Han posat en lo sostre del seller y en lo sostre de la stabla vint bigas y han les aportadas de la heretat de Comallonga, que bones y quadrajadas han costat a tres sous la pessa, 3 lliures. Han fet un trespol en dita casa de

guix y ha entrat denou quarteras, y entre mans de fer dit trespol y lo port del guix, ha costat 1 ll. 18 sous. Han costat los teulissos per lo sostre 4 sous. En la teulada del menjador han posat tres bigas, la una era de la matexa heretat, les altres han costat dotze sous. Ha entrat y posat en la dita teulada vuit cabirons, los quals se son aportats de coaner. Entre lo cost y lo port ha costat 5 lliures. Per les canyes, entre compra y port han costat 1 lliura 10 sous. Entre claus y jambes han costat 4 sous. Per las teulas, entre compra y port, han costat 4 lliures 10 sous. Ha costat lo mestre de fer la teulada deu jornals y quatorse jornals de manobra, 3 lliures. Un jornal en la cambra devers la casa den canet val 4 sous. En la cuyna se ha posada una biga al sostre de baix y tres cabirons, entre tot 8 sous. Ha costat la obra del forn entre tot 2 lliures.

El 1552, el Joan i el seu germà Francesc van pagar a Miquel Palomes 9 lliures i 9 sous per unes despeses sense determinar, i el 1554 el Joan va admetre que devia 6 lliures i 13 sous al botiguer Pere Martella per uns teixits que li havia comprat a la botiga. Joan Fontanet va fer testament el 1554, però hi ha una dada que no concorda gaire amb aquesta, i és que el 1552 l'hereu de la casa era Jaume Fontanet. Potser es tracta simplement d'un error.

L'abril de 1558 van fer capítols matrimonials Pere Vilatersana, fill de Valentí, un pagès de Calders, amb Elisabet, filla de Joan Fontanet, que habitava al mas de Sant Andreu, i de la vídua Coloma. En els tractes hi va intervenir la mare, en qualitat d'usufructuària, i els tutors de la noia que s'anava a casar, que eren l'oncle patern Francesc Fontanet, i l'oncle matern Pere Solernou de Súria. D'acord amb les instruccions deixades pel pare en el testament, van prometre 50 lliures en moneda, un cofre nou de fusta d'àlber pintat i amb el corresponent pany i clau, una flassada de llana blanca de mida mitjana, un parell de llençols nous, unes tovalles, mitja dotzena de tovalloles, i dues canes de drap de bruneta per fer-se un mantell.

Com a garantia del dot van hipotecar el mas Sant Andreu i van lliurar-lo al Vilatersana per un període de 15 anys i 15 collites. Aquest havia de fer rendir les terres i mantenir la sogra i les fadrines de la casa. També havia de pagar les càrregues de l'heretat i pagar els dots de les germanes de la dona. Si no hi havia altre remei, tenia autorització per empenyorar una part de la propietat. Estava previst que al cap dels 15 anys li havien d'haver pagat el dot, però no el podrien fer marxar fins que l'hagués cobrat íntegrament.

No se sap quant temps s'hi va estar el Vilatersana, però el 1567 segur que hi era, ja que aquell any Jaume Sociats, un fuster de Sant Mateu, va reconèixer haver cobrat d'ell 4 lliures i mitja, per unes peces pel celler i pel quarto del pastador, que li havia fabricat dos anys abans.